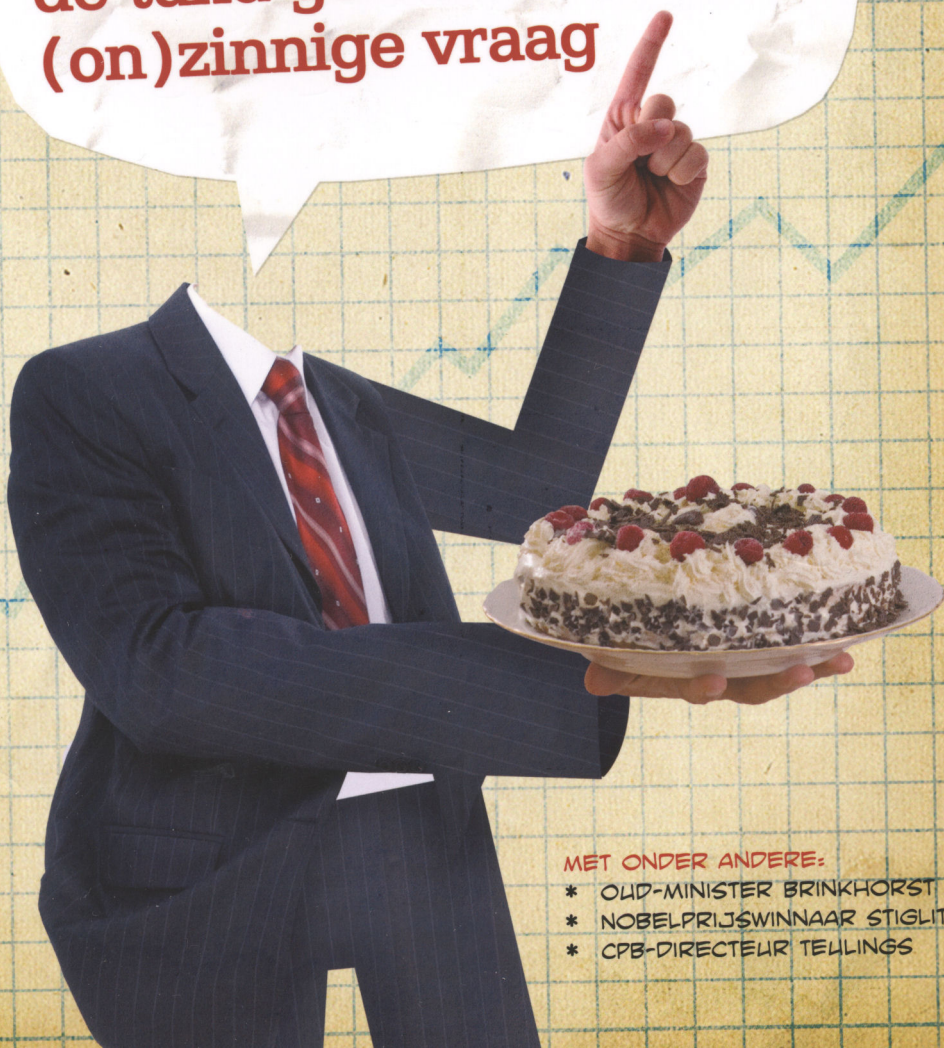

Frank Mulder & Freek Koster

MOET GROEI?

Bekende economen aan
de tand gevoeld over een
(on)zinnige vraag

MET ONDER ANDERE:

- * OLD-MINISTER BRINKHORST
- * NOBELPRIJSWINNAAR STIGLITZ
- * CPB-DIRECTEUR TELLINGS

ZES ARGUMENTEN VOOR DE NOODZAAK VAN GROEI

6. MOET GROEI VOOR GELUK?

De excelsheets van Ruut Veenhoven

Ga er maar aanstaan. Probeer in de kluwen die wereld heet, waarin iedereen wil groeien en sommigen erin slagen daar gelukkig van te worden en anderen niet, maar eens aan te tonen dat het één noodzakelijkerwijs door het ander komt en dat dat ook nog eens niet anders had gekund.

Anekdotische bewijsvoering is niet zo moeilijk, zoals in het anti-lifestyle-programma Beter van Niet!¹ Daarin komt G. de Vader terug op aarde in de gedaante van Erik van Muiswinkel (of is het andersom?). Rijk worden, daarover gaat één van zijn lezingen.

De conclusie is heel duidelijk: "Rijk worden? Beter van niet!" Het kost een hoop tijd en kopzorgen. "Beter ga je een boek lezen. Of kuieren."

Leidt groei tot geluk? We kunnen in de bossen van de Veluwe vast wel een kluzenaar vinden die in zijn hutkoffer volkomen gelukkig is met niets, maar daar tegenover staan talloze hardwerkende Nederlanders die helemaal in de wolken zijn met hun nieuwe flatscreen.

Wat wij nodig hebben, is een wetenschappelijke insteek, en daarvoor wenden we ons tot de Erasmus Universiteit. De instelling is gek genoeg, hoe degelijk het imago ook is, vernoemd naar een Rotterdammer die vijfhonderd jaar geleden meer ophad met zotheid. Hij deed krasse uitspraken over geluk: "Geluk van mensen is niet in de dingen zelf

gelegen, "schreef hij,".. maar in hun mening. Ik ken een vlotte praatjesmaker die aan zijn vrouw een aantal nep-edelstenen cadeau gaf en haar ervan overtuigde dat ze een onschatbare waarde hadden. Nu vraag ik u, wat maakte het voor die jonge vrouw uit dat ze niet echt waren? Het lot van de zotten is dus verkieslijker, omdat dat minder kost en omdat zij daar met heel veel andere mensen van genieten.²

Vandaag is het echter geen dag voor ironie, want het is grijs en koud. We gaan te rade bij één van Nederlands meest geciteerde wetenschappers: Ruut Veenhoven. Vanuit zijn Rotterdamse basis vliegt hij de wereld rond als hoogleraar "social conditions for human happiness" Deze geluksprofessor is bekend als de directeur van de *World Database of Happiness* en als hoofdredacteur van het *Journal of Happiness*. Daarin geen lectuur uit de categorie boomknuffelen over "Het zesvoudige pad naar het ware

geluk" of over "Innerlijke rust in een jachtige wereld"! maar alleen strikt empirisch werk.

Dat is interessant. De meeste economen gebruiken geld als maat voor 'nut' en stellen 'nut' ongeveer gelijk aan 'geluk! Hoe hoger het bnp, des te groter het totale nut en des te draaglijker het leven. Daar willen we deze geluksprofessor zijn licht wel eens over laten schijnen.

Kunt u zoiets abstracts als geluk überhaupt wel meten?

"Ja hoor. Geluk is zelfs heel goed te meten. Mensen kunnen hun eigen geluk prima beoordelen. Met geluk bedoelen we de subjectieve waardering van het eigen leven als geheel, met andere woorden 'levensvoldoening'. In die definitie is geluk iets wat men in gedachten heeft. Daarom kan het worden gemeten door er simpelweg naar te vragen. Dat kan bijvoorbeeld met de vraag 'Alles bij elkaar genomen, hoe tevreden of ontevreden bent U tegenwoordig met Uw leven als geheel?' Het antwoord op zulke vragen wordt vaak

weergegeven in een rapportcijfer van 0 tot 10. Die oordelen tel ik bij elkaar op en deel ik door het aantal mensen. Dat is gemiddeld geluk. "

Veenhoven bekijkt de wereld kwantitatief. Overal ziet hij cijfertjes en databases en als je hem vraagt hoe geluk correleert over de hele wereld met het aantal telefoons, kerkgangers of parttime werkende vrouwen in een land dan tikt hij een paar termen in en toont hij een excelgrafiekje waarin de samenhang staat geprojecteerd. Zijn motto is: "Zo veel mogelijk geluk voor de meeste onderdanen", een mooie zin die tweehonderd jaar geleden is bedacht door de filosoof van het utilitarisme, Jeremy Bentham.

Zoveel mogelijk Nederlanders zo gelukkig mogelijk. Hoe krijgen dat voor elkaar?

"Laten we eerlijk zijn, alle grote problemen zijn hier in Nederland wel opgelost.

Armoede, emancipatie, seksuele bevrijding. Alleen milieu niet. De politiek moet zich nu gaan richten op het positieve: een lang en gelukkig leven voor de burgers. En dat kun je meten. "

Waar wij vooral benieuwd naar zijn: heeft economische groei nog invloed op ons geluk?

"Dat is een vreselijk ingewikkelde kwestie. We groeien heel hard en we worden een klein beetje gelukkiger, maar het causale verband is moeilijk aan te tonen. Het effect is in elk geval niet zo groot. Kijk, je kunt de relatie tussen geluk en welvaart op verschillende manieren onderzoeken.

Allereerst op individueel niveau. Daar is veel onderzoek naar gedaan, en steevast blijkt dat rijke mensen gemiddeld gelukkiger zijn dan arme mensen. Het verschil is echter niet overall even groot en in rijke landen is dat verschil meestal klein. In Nederland verklaart inkomen bijvoorbeeld minder dan vijf procent van de verschillen in geluk. Dat statistische

verband betekent ook nog niet dat geld gelukkig maakt, het kan ook precies andersom zijn: misschien verdienen gelukkige mensen meer.

Een tweede manier van onderzoeken is dan interessanter: mensen door de tijd volgen. Die onderzoeken tonen aan dat het effect van inkomensstijging snel wegebt.

Mensen die een erfenis of loterij winnen, voelen zich een korte tijd gelukkiger, maar dat effect dooft snel. Na een jaar is er niets meer over van dat geluk. "

Geld maakt niet gelukkig?

"Sterker nog, materialisten zijn over het algemeen zelfs een tikje ongelukkiger. Het zijn mensen die niet weten wat ze echt willen. Die worden per definitie meer beïnvloed door een mooie Peter Stuyvesant-reclame, en die kunnen daardoor niet goed kiezen waar ze echt gelukkig van worden. Een andere verklaring die populair is, luidt: je voelt je gelukkig als je met een dure auto meer aanzien krijgt dan je burens en dat effect is verdwenen wanneer de burens ook zo'n auto hebben. Dat noemen we de 'sociale vergelijkingstheorie' aan. Deze theorie gaat ervan uit dat geluk afhangt van de mate dat men beter af denkt te zijn dan anderen. "

Ah, nu zijn we op bekend terrein. We moeten denken aan het beroemde experiment³ waarbij mensen mochten kiezen: een jaarsalaris van 50.000 dollar, terwijl anderen de helft verdienen, of een jaarsalaris van 100.000 dollar, waarbij anderen het dubbele verdienen. De meeste mensen kozen - bizar genoeg - voor de eerste optie. Mensen hebben liever relatieve rijkdom dan absolute rijkdom. En als je een loterij wint, dan ga je je spiegelen aan andere mensen met geld en dan is je rijkdom ineens minder leuk.

Maar er zijn dus nog meer manieren om de relatie tussen geluk en welvaart te onderzoeken.

"Jazeker. Wat je ook kunt doen, is landelijke inkomens uitzetten tegen het gemiddelde geluk. Dan blijkt dat voor arme landen geluk sterk correleert met inkomen. "

Klinkt logisch.

"Dat is ook logisch. De overgang van honger lijden naar genoeg te eten, daar word je wel gelukkig van, evenals de overgang van niet naar wel een dak boven je hoofd hebben. Bij landen die een nationaal inkomen van meer dan 15.000 dollar per hoofd hebben, is het verband echter veel minder sterk. Het nationaal inkomen vergroten heeft weinig effect meer op het gemiddelde geluk. Het zijn afnemende meeropbrengsten en het lijkt erop dat in de toekomst méér nationaal inkomen niet zal leiden tot méér geluk. Een laatste manier om onderzoek te doen naar de relatie tussen welvaart en geluk is door het geluk in één land door de tijd volgen. Layard heeft dat gedaan. "

Richard Layard, de bekende Britse arbeidseconoom en adviseur van de regering-Blair baarde veel opzien met zijn boek *Happiness*. Layard verwijst naar onderzoek van Gallup en van de General Social Survey in de VS, die al sinds de Tweede Wereldoorlog aan mensen vragen of ze "heel gelukkig, best gelukkig of niet zo gelukkig" zijn. Wat blijkt, volgens Layard: het geluk is gelijk gebleven sinds 1946, terwijl het bruto nationaal product per hoofd (gecorrigeerd naar prijzen van 2001) drie tot vier keer zo groot is geworden. In Japan is dergelijk onderzoek ook gedaan. Het geluk neemt daar evenmin toe, ondanks een zesvoudige toename van het inkomen. In Europa idem dito. Alleen Italianen en Denen zijn gelukkiger geworden.⁴

We worden rijker, maar blijven even gelukkig.

"Ik ben wel kritisch over Layards boek. Er zijn meer cijfers te vinden, en die wijzen erop dat het geluk in de VS wel degelijk enigszins is toegenomen in de afgelopen dertig jaar, evenals in sommige Europese landen. "

En in Nederland?

"Nee, in Nederland niet. "

Ons bnp is door het plafond geknald van welke grafiek dan ook, maar we voelen ons nog steeds even gelukkig.

"Dat klopt, maar je vergeet iets. Er is nog een vijfde methode: het meten van het aantal levensjaren van mensen. Bij een lang gelukkig leven is het totale geluk groter dan bij een kort gelukkig leven. In de laatste dertig jaar zijn we in Nederland een stuk langer gaan leven. Daarmee moet je dus erkennen dat het geluk in Nederland wel is toegenomen!"

Van welke factoren worden we gelukkig?

"Niet van geld, maar ook niet van gelijkheid - Zuid-Amerikanen behoren met al hun inkomensverschillen tot de gelukkigste mensen op aarde. Nee, het is vooral vrijheid waar mensen gelukkig van worden. Wat dat betreft ben ik een echte D66'er.

Vrijheid en een transparante overheid, het gebrek daaraan is precies waarom de ex-sovjetrepublieken onderaan de gelukslijst bungelen. Hoe meer vrijheden, des te gelukkiger de bevolking. De agrarische collectieve maatschappij van vroeger is de meest ongelukkige maatschappijvorm. Daar bepaalde de landheer met wie je naar bed moest. Dat willen we toch niet terug?"

Er zijn we veel mensen die het moeilijk hebben in onze moderne, flexibele samenleving.

"Het is uiteraard zo dat je in elke maatschappij weer andere capaciteiten nodig hebt om gelukkig te worden. Als je je wilt ontplooien in een geïndividualiseerde samenleving, moet je zelfredzaam zijn en 'sociabel! Sommige mensen kunnen daarin niet meekomen. Die hebben meer aan een sterke traditionele familieband, omdat ze geen vrienden kunnen maken. "

Hier gaat u wel heel kort door de bocht. Volgens het Leger des Heils zijn er een miljoen mensen in Nederland die zeggen dat ze geen vrienden hebben en volgens het Sociaal Cultureel Planbureau is een tiende van de bevolking sociaal geïsoleerd.

"Het lijkt mij erg hoog ingeschat. Voor een groot deel zat het bestaan uit oude weduwen, die zijn in geen enkele samenleving gelukkig. En een deel is die groep mensen die de benodigde capaciteiten niet heeft. Maar het geluk dat we met al die vrijheid verliezen, is veel kleiner dan het geluk dat we winnen! Het is namelijk zo dat die mensen nu in hun vrijgezellenflat een vier scoren op de geluksindex. Dat was vroeger ook niet meer dan een vijfje. En je kunt altijd nog kiezen. Je hebt altijd nog de vrijheid om in, zeg, Meppel, te gaan wonen en je aan te stuiten bij een religieuze gemeenschap. "

Dat Freek net is verhuisd van Amsterdam naar Meppel, en op zoek is naar een religieuze gemeenschap, kan de beste man ook niet weten.

Ruut Veenhoven is een echte geleerde die grote uitspraken probeert te relativiseren.

Op onze vraag of economische groei niet een heel handige manier is om het geluk te vergroten, mompelt hij wetenschappelijk: "Nou nou, dat kan je natuurlijk niet zo makkelijk zeggen"! Maar als je kritisch vraagt of economische groei ons niet van ons geluk afhoudt, dan laat hij weten dat hij evenmin voor dat karretje gespannen wil worden. Dan kijkt hij naar zijn excelgrafiek en geeft hij een heel genuanceerd antwoord: "In Nederland maakt een hoger nationaal inkomen ons amper gelukkiger. Er is nog wel een licht verband, maar dat zal afvlakken. "

"Bovendien, " voegt hij toe, "kunnen we niet ontdekken of dat verband causaal is. Eén van de grootste verbanden die je ontdekt als je landen met elkaar vergelijkt, is dat mensen heel gelukkig worden van vrijheid. Dus het zou heel goed zo kunnen zijn dat we ongelukkig worden van economische groei, omdat we allemaal de benen uit ons lijf moeten rennen, maar dat we *gelukkig* worden van de vrouwenemancipatie van de laatste jaren. Of van andere ontplooiingskansen die we hebben gecreëerd. "

We mogen het geluksargument niet gebruiken om aan te tonen dat groei moet. Wat doet er dan wel toe bij geluk?

"Werkloosheid. Dat is één van de meest ongelukkig makende factoren die we hebben ontdekt. Dus ik zou op die manier naar economische groei kijken. We kunnen niet aantonen dat het ons gelukkig maakt, maar groei en geluk zijn allebei een gevolg van iets anders: dat we lekker bezig zijn. Daar zou ik me op richten. "

Noten

- 1 Beter van Niet!, RVU, 17 september 2003.
- 2 Desiderius Erasmus, *Moriae encomium*, 1511, vertaald door Petty Bange, *Lof der Zotheid*, 2000, p. 85.
- 3 Genoemd door bijvoorbeeld Pieter van Os, 'Geluksonderzoek', in: *de Groene Rotterdammer*, 14 juli 2006.
- 4 Richard Layard, 'Happiness. ' has social science a clue?', *Lionel Robbins Memorial Lectures 2002/3*, 25 februari 2003.